

Զ Ա Լ Ը Մ Տ Ղ Ա Ն *)

(Թատերախաղ հինգ արարուածով)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ժ.

Նազլու մինակ, յետոյ Հուսիկ

Նազ. (Փոքրիկ հայլի մը ձեռքը՝ ինքզինք կը դիտէ։ Հիւանդ է, թափթուռ վիճակ մը, շունչը կը բռնուի պահ-պահ, որ արդէն քիչ մը ոտքի ելած կը պտտի վեր-վար ու նորէն կ'երթայ լոյս իր անկիւնը գտնել)։

Օր մը այնքան միտ կար երեսս ու կլոր էր, որ ծործակէս հայողը զէմքս ետէս կը տեսնէր։

Հալեցայ, հալեցայ, խոտի պէս չորցայ։ Հայրս տերեւներս փետտեց, մայրս ծիզս տրորեց, ան անօրէն տղուն, զալում աղուն հովն ալ հիւթս, հոգիս ցամքեցուց։

Հիմայ անանկներուն կը հաւասեմ, որ մատ մը չոր հացով կուշտ բարկենդանք կ'ընեն։ Ա՛խ, ա՛խ։

Օր մը, «հազարն էտիս, հազարն էռջիս», չորս բոլորտիքս՝ մեղուի թևերով կը թռչկոտէին։ Ես մոռցայ անոնք ու ան աղ-զան ուղեցի**)։ Անոր տուի սէրս ան օրէն, որ հօրաղբօրը հետ մեր տունը կ'երևնար։ Որք մնացեր էր կ'ըսէին, հօրաղբարը զինք հօր դորովանքով կը փայփայէր ու փէշը փէշէն չէր զատեր։ Մեր տունը կու գար, դպրոցէն փախիլը կ'ըսէր, ես ալ ասեղը շուք կ'ընէի, իր հետ կ'ապրէի։ Տանիքին վրայ քարուկը, գըլուկը, ծրտուկը, ըոն-ըոնը***) մեր խաղերն էին։ Իրկունը ինք իմ քարուկներս կ'ափէր կը փախէր, ես ալ իր թռուռուկ չուան գնդակը կը պահէի քովս, որ առտուն իրենը իրեն տամ, իմա ինձի առնեմ։

*) Ցես «Մուրճ», № 4.

**) Ուզիլ—կնկայ ու աղջկայ բերանը «սիրել»-ին մէկ պարկեշտ հոմանիշը։

***) Ցեղական մանկական խաղեր։

Այսպէս ուղեցի ան տղան, սիրուա առաջին ծիլը երկու տերևով, այսպէս էր որ դուրս եկաւ:

Ետքը, օր մը, գլան գլան ոսկիներ բերին կախեցին կուրծքէս: Նոր լաթ վրաս, նոր կօշիկ ոտքս:

Նշանուներ էի: Ինք Ամերիկա, ես հոս, նշանուներ էինք: Լեռները վկայ, ջրերն ու աղբիւրները վկայ, արև-աշխարհ ու Աստուած վկայ, նշանուներ էինք:

Լուս. (Ներս կ'երեւնայ, կ'ընդմիջէ աղջկան աս հին յուշերու շարքը): Ատ թնչ հայլի, Նազլու, առ թնչ, առ թնչ:

Նազլ. (Մանր շնչառութիւն, հեւք, հաղ եւայլն) Ասօր երեկուընէ ալ գէշ, մայր:

Լուս. Ու նորէն սիւսիդ կը հայիս:

Նազլ. Աբելենց աղջիկն ըսաւ որ աս օր շատ դեղներ ես:

Լուս. Ել, շիտկութիւր մէյ մը:

Նազլ. Պիտի պառկիմ, մայր:

Լուս. Սիրտս նեղ է արդէն, աղջիկ, դանակ զարնես, աբին չեւար:

Նազլ. Մեռնէի որ ետքը հասկնայիր:

Լուս. Ես ալ, ես ալ: Ան շանորդին, ան նշանածդ:

Նազլ. Նոր՝ թնչ:

Լուս. Ամերիկա պիտի հերարկի եղեր:

Նազլ. Ո՞վ գիտէ, անգամ մը կ'ըսէր որ քեզ ալ հետս պիտի տանիմ:

Լուս. Զէ, օդուլ, չէ, ասչափ խաբել-խաղցնելէն վերջը, ասանկ ալ խաղըութիւն...

Նազլ. Մեռցնէր նէ, թնչ կ'ընայինք ընել, մայր: Ետեդ հայր, դուռը կը զարնեն: Ես ալ երթամ, անկողինս գտնեմ:

Լուս. Խեղ մը չե՞ս տար, թնչ ընենք...

Նազլ. Մոռնկերս, ծռնկերս: Ինծի մի հարցներ:

Լուս. Ի՞նչ աղէկ կ'ըլլէր որ անգամ մը մենք ալ թուղթ մը հայիլ տայինք: Սըվի հէջ չինկաւ միտքերնիս:

Նազլ. Զգէ, ձգէ: Կրակը ինկած տեղը պիտի էրէ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԺԱ.

Վարդուկ, Սահակ, Թորիկ, Եղիս

(Թորիկին տունը աչք-լուսի գացած)

(Առջեւին կլորիկ սեղան մը, գինի, ու սեղանին վրայ պզտիկ պնակիկներով զանազան աղանդեր):

Սահ. (Գաւաթը ձեռքը) Մէկ թագով, մէկ պսակով, Թորիկ, կէնճըցար, աղաս, Աստուած խէյլի խատէմի ընէ:

Թոր. (Մէղէն ձեռքը՝ Սահակին երկնցուցած) Շնորհակալ եմ, ճանրս:

Սահ. (Գաւաթը պարպկէ յետոյ) Մեղը է, ճիշտ մեղր: Խօխ է, Հաւաւտ է:

Վարդ. Ես տեսայ առնելդ ատենը—Խուլաղեղ է, հէմ շատ աժան, (զաւաթը ձեռքը) կենացդ, Թորիկ, «մեղդրողին տունն հանդիպի»:

Թոր. (Միշտ ինքը մատակարարող) Անուշներ, անուշներ, հէմ մեղդրողին, հէմ մեղքը դնողին. պ. Վարդուկ, ձեզի բան մը ըսեմ:

Վարդ. Սահ. (Սէկտեղ) Հրամէ:

Թոր. Աղէկ բան է (ամուսնութիւնը կ'ակնարկէ), դիժար է:

Սահ. Հիչ ալ դիժար չէ: Թող մարդուն կնիկը մեռնի, Թող փարա ըլլի, Թող վրաս գրուի: Ախրըր ուակէ՞ ճարեցիր:

Թոր. Մի հարցնէք:

Վարդ. Սա Բաղդիկին չի դացիր ա:

Թոր. Բաղդիկը—ամսա գտար ու ըսիր, հմ:

Վարդ. Ես ալ ատ էր պիտի ըսէի թէ՛ մարդը հիմայ քիչ կը մնայ որ ոտքին տակ նալ գարնէ: Լեռը վրան, ինք տակը: Անանկ կը տըայ:

Սահ. Զգեցէք սըվոնք, տղաք, ձգեցէք, հոս քէյֆի եկեր ենք, դէհ, Թորիկ, (զաւաթը ձեռքը) էսի հին ըլլի, հազարը նոր ըլլի, կեանքիդ, աղաս:

Վարդ. (Քրքիջներ) Աղէկ, աղէկ:

Թոր. Պսակն ալ աղէկ չըրի:

Վարդ. Պատուելի:

Սահ. Ես ալ էն առաջ ատ խելքը տուի իրեն—Խնչ պէտք էր տէրտէր, վարդապետ, կամ դուն ըսէ, Խնչ պէտք էր պսակ, պսակադրութիւն: Հիմայ, պակամ են անանկները, որ ուզած կնիկնին դառն վրայ, ոչխարի մը պէս կը սակարկեն, Թաշկինակի մը պէս ալ ծոցերնին կը դնեն: Հաս է, չհաս է, պաք է, ուտիք է, սե է, ճերմակ է, Խնչ պէտք կար:

Թոր. (Քրքիջներ) Բարի եկեր էք, գլխուս, երեսիս վրայ, բոլորիդ ալ կենացը (հատ մըն ալ ինքը կը խմէ):

Սահ. Վարդ. Անհւշ, անհւշ, «էտի հին ըլլի, հազարը նոր ըլլի»:

Թոր. Տես... Շնորհքով խօսքին Խնչ ըսես:

Սահ. Անանկ է նը, հատ մըն ալ իմ ձեռքովս, նոր փեսա. (զաւաթը իր ձեռքովը կը լեցնէ, Թորիկին կ'երկնցնէ) հրամէ:

Թորր. Հատ մըն ալ, հազար ալ (խմելէ ետքը): Խօշ ատ
մուսարէկը մարդով կը խմուի:

Սահ. (Մէղէն տալով) Անուշ ըլլի:

Թորր. Շնորհակալ եմ:

Վարդ. Անուշ, անուշ:

Թորր. Շնորհակալ եմ, հոգիս, Աստուած կեանք տայ:

Սահ. Ըսեմ թէ՛ երէկ իրկուն ինչո՞ւ չես կրցեր խմել:

Թորր. Ինչո՞ւ, հրամէ...

Սահ. Պարտքդ էր ընկեր միտքդ:

Թորր. Թա, հո՛ւ... Թորիկ անանձկ մանր-մունր բաները
սալլամիշ չըներ, չըներ: Անողը թող մտմտայ:

Վարդ. Անցաւ քսան դեղինը:

Թորր. Հատ մը պակաս ըսիր, բայց իրաւ որ ոսկին ոսկիի
տուի: Տունս ոտք դրաւ թէ չէ, պատերը ծծող տացին:

Վարդ. Զըսիր թէ՛ ի՞նչ:

Թորր. Տէրտրուն տղայէն, պ. Վարդուկ, բայց շունշան-
որդին տոկոսը շատ թունդ փախցուց:

Վարդ. Վնաս չունի, էֆէնդիմ, (ղէպի Սահակ) մէկ մը որ
կովը եղոտ է, մէկ մըն ալ որ սրտին սիրածն է կարծեմ:

Թորր. Սիրածս չըլլէր... խեղճ էի:

Սահ. Ան ալ զհար քեզ կուզէի, Թորիկ, աս մէկը, աս մէկ
պարագան մանաւանդ կարգուողին համար հազար բախտա-
ւորութիւն կ'արժէ:

Վարդ. Շատ շիտակ, շատ ճշմարիտ:

Սահ. Ժամանակին Իսոյենց տղան ալ կ'ըսեն, աղուոր
այրիի մը հետ, հարս տակաւին, ամուսնութիւն հանկուրցեր
է, բայց գէվալլին քաշանքը...

Մարդը իր կնիկէն սրտով չի սիրուիր, ինչ որ կ'ընէ, ինչ մի-
ջոցներու որ կը դիմէ. կնկան վրան գլուխը ոսկի, արծաթ, մէր-
ճան, մարգրիտ, օգուտ չըներ, թուղթ հայիլ կու տայ, օգուտ
չըներ, մատաղներ կը կըլրէ, վանքերը ուխտի կ'երթայ, հե-
տեանք չունենար, կնիկը զինք չսիրեր, ու դեռ աս կնիկը ինչ
ընէ, որ հաւնիք—վեց տարի միօրինակ ինքզինք հիւանդ կը
կեղծէ, անկողինն մէջ միշտ, անկողինը գետնէն չի վերցուիր,
հիւանդ, հիւանդ, հիւանդ:

Էրեկը չի դիմանար աս վիճակին, ցաւի կու գայ, կը մեռ-
նի: Կնիկը քովը ըստկուած տեսելով, էրկանը մահուանէն յե-
տոյ, շաբաթ չանցնիր, գլուխը դինճ-դինճ բարձէն վեր կ'առնէ,
կ'ելլայ ուրիշ էրիկ մը կը գտնէ, անհոգ, անտարբեր, չի նայելով
անգամ թէ՛ ետեւ հազար փէրիշանութիւն ձգեց: Այսչափը դեռ
իմ գիտցածս:

Վարդ. Գտաւ Թորիկը վերջապէս, գտաւ, գտաւ: Շատ
 ժամ չերթար, ամմա բանն աջող է:

Թոր. (Յափրանք, գաւաթը ձեռքը) Քէֆերնոսդ հայեցէք, է-
 ֆէնդիմ, Աստուած կ'ըսէ որ չդուն շիտակ եղիր, Ես քու հետ
 կ'ըլլեմ: Բարի էք եկեր, բայց չէ, պ. Վարդուկ, ձեռքդ ական-
 ջիդ, տեսնենք, ճես կէլէ, կէլէ:

Վարդ. Նոր հարսը վրանիս չի խնդար:

Թոր. Ա՜ս ինչ խօսք:

Սահ. (Իէպի Վարդուկ) Մեր քոյրն է նոր հարսը:

Վարդ. Անակ է, բայց դեռ թնչպէս... է', Բաղդէկին աղջը-
 կան շէրը պիտի ըսեմ:

Թոր. Ըսէ, ըսէ: Ասօր ուրիշ օր է: (Նոր հարսին կը ձայնէ)
 Եղիս, Եղիս, ներս եկուր: (Նդիս ներս կու գայ, կը բարեւէ, հիւրերը
 լայն-լայն նայուածքներ մը կ'ուղղեն իրեն): Մէյ-մէկ գէնի, հատէ
 եաւրոս, հէմ ձեռքովդ տի տաս, մտերիմ աղբրտաքս, ա՛քք-լու-
 սի եկեր են: Առ աս դաւաթը, հատ մը պ. Վարդուկին, հատ
 մը Սահակ աղային, հատ մըն ալ դուն գիտես:

Վարդ. Օ՛ֆ, օ՛ֆ: Իմ ալ կարգուելու օրս միտքս ինկաւ:

Սահ. Տէ, Վարդուկ, շատ մի կոտորուելու: (Նդիս կու տայ
 հիւրերուն մէյ-մէկ գաւաթ, վերջինը Սահակին առջև):

Վարդ. Անուխ եմ, տերեւ չունիմ,

Շատ աղուտ եմ, եար չունիմ,

Ընկեր եմ ծովուց մէջը,

Ջահիլ եմ, խապար չունիմ:

Ա՛լ թնչ ընեմ աշխարհքը,

Ա՛լ թնչ ընեմ արևը,

Ա՛լ թնչ էրգեմ գիշերը,

Ա՛լ հւր հայիմ ցորեկը:

(Խաղը ըսուելու ատեն միւսները ծափ կը զարնեն վիճողի յափրան-
 քով: Նդիսի ներկայութիւնն ալ պակաս պատճառ անոնց քէյֆին):

Թոր. (Իէպի կինը) Գաւաթ մը՛լ ինծի. (Ֆէսը մէկ կողմ կը
 նետէ քէյֆէն ու ինքն ալ ծունկի եկած՝ կը մոթմոթայ) հւհ, հւհ,
 հւհ, հւհ: Թե թեի հալղա մի, խօլ սարմասի մի (Յեւերնին երեքը
 մէկ-տեղ մէջէմէջ կ'անցընեն, ու կը սկսեն ծծուղոտալով խմել):

Վարդ. Ձէ, չեղաւ ատանկ. (Սահակին) առաջ անցար, մենք
 դեռ վրայի (գաւաթին վրայի) սերն ալ չառինք:

Թոր. Շհատ, Եղիս, շուտ, նըվոր գաւաթը կարմրցուր:
 Շհատ, շհատ, Սահակ աղան կը վառի:

Սահ. (Նդիս արտորքով կը լեցնէ Սահակին գաւաթը. անգամ մըն
 ալ կը կրկնուի թեւ թեւի խմելու հանդիսաւոր ձեւը: Աս անգամ ումպ-

ուսայ կուլ կու տան, որ բոլորը մէկ տեղ խմած ըլլան զաւաթին, աս կերպով ալ հէնտէրի տեղ չի մնար) Օ՛խ, օ՛խ: Հաւկաթ շիտակ:

Թոր. Շաքար, շաքար...

Սար. Հաւու կաթ, ձագու մեղր, մեղդերովին տունն հանդիպի (զաւաթը ուժղնակի մը սեղանին վրայ կը դարնէ),

Վարդ. (Խմելը քիչ մը շուտ լմնցուցած) Մէզէ մը, Եղիս խաթուն: Մենք աղբար մարդիկ ենք. խտուտն *) ինձի, լէպլէպուն անոնց: Գանկիդ, Բաղդիկ, գանկիդ վրայ:

Թոր. Ըսի՛ր, ըսի՛ր, մարդը կըրայի պէս շրջեցիր:

Սար. (Ի՛նչպիսի Թորիկ) Մարդուս անէծքը շատ թունդ է:

Վարդ. Աղջիկը, աղջիկը...

Սար. Ետ ձգեցին. ը՞ն:

Վարդ. Ետ ձգեցին. փեսանին ալ Ամերիկա:

Սար. Գնաց մի:

Վարդ. Պիտի երթայ, կ'ըսեն:

Թոր. Աղջիկն ալ շատ նեղն է **) կ'ըսեն:

Սար. Տէր, ողորմեմ, Տէր, ողորմեմ...

Վարդ. Կնիկ ըսածդ աճայիպ սատանայ մըն է, տղաք. պլխուն վրայ երկար մազ ունի նը, ոտքն ալ թաղիքէ գուպայ անցուցած քեզ կը լրտեսէ: Դէմն ելար նը, «էրիկս ես» կ'ըսէ, կը քծնի, սրունքներուդ կը պլուր. չէ, ատ հանդիպումը չեղաւ նը, ալ Աստուած պիլէ չի գիտեր թէ՛ ի՞նչ է ան (Նղիս փարցով զինի բերելու գացած աս տտէն):

Սար. Ես ալ պիտի ըսեմ թէ՛ կնիկ մը խենթուկ երեխայ մըն է, տեսածին կը փափագի, շատ անգամ ատ փափաքածին հասնելու ջանքերուն մէջն է, որ փէշը մատառին կը փաթթէ:

Վարդ. Որձ մը տեսնան նը, բա՛թ, դուռն ու պատուհանը կը գոցեն, ատով ըսել ուզածնին է թէ մեզի ինչո՞ւ կը հայիս, մենք տէր ունինք, մենք ուրիշին կը վերաբերինք, շատ ուշ կ'իյնայ մտքերնին թէ՛ մեղք կը գործեն:

Սար. Գոցուած դռան ու պատուհանին մէկ ճեղքէն կալելի է անանկ փեռեկտուած աչք մը կը բանան, կը հային, որ կոպերնին կը խզտի:

Թոր. Բոլոր կնիկներն ալ մէկ չեն ա:

Վարդ. Հատ մըն ալ խմեմ նը, էն շիտակը ես պիտի ըսեմ:

Թոր. (Ձեռքը անմիջապէս զաւաթին տարած՝ կը լեցնէ ու Վարդուկին կու տայ) Հատ մըն ալ, երկուք ալ:

*) Չորցուած ձկնիկ:

**) Հոգեվարքի մէջ հիւանդ:

Վարդ. (Խմելէ առաջ) Կեցէք բարով, աղաք. (զաւանքը պարպելով) ճիւ, անամ, պապամ: Թուփիդ տակը քնա՛նայի:

Թոր. Սահ. (Մէկտեղ) Անուշներ, անուշներ...

Վարդ. Շնորհակալ եմ, ազաս, անուշը բերուընիդ ըլլի: (Պեխո՝ թաշկինակով սրբիէ ետքը) Ես ըսեմ շիտակը—կնիկ ըսածդ մատակ ձի մըն է, ասօր քու չայիրդ կարծի նը, դունչն ու պոչը քու առջևդ կը խաղցնէ, բայց վաղը ըլլի որ մեռնիս, կամ չի մեռնիս տէ, խոտը պակսեցնես, վայը եկաւ զլխուդ:

Սահ. (Դէպի Թորիկ) Միշտ վերջապէս հատարլի պիտի երկնաս: Կինը մեղու մըն է. եթէ անոր քիչ մը մեղըն ալ չըլլէր, բզզացող կարիճ մը պիտի ըսէի:

Թոր. Քիչ մը ցած, աղբար, ցած խօսեցէք:

Վարդ. Կ'ուզէք, հեգնեցէք ալ, ես կին անուշին տակ հազիւ մայրս կրնամ յարգել:

Սահ. Այո, այո, սանկ թուղթ մը ես ալ կը ստորագրեմ:

Վարդ. Զարմանալի արարած մը, որ մարդ չի հասկնար: Ըսես թէ՛ միայն երիտասարդին կը հաւասին—շիտակ չէ, ծերացածն է բնորածնին—շիտակ չէ, միայն գեղեցիկին երազովն է որ երջանիկ կ'ըլլին—աս ալ շիտակ չէ:

Թոր. Ալ հերիք, պ. Վարդուկ, սայղին ալ աղէկ բան է: Ես իմա երէկ բերի ու ասօր դեռ հին չեմ գտներ: Հէրիք, էֆէնդիմ, հաւտայլթ թէ՛ վաղը զոգ-զոգ պիտի առնէիք, եթէ Աստուած մի արասցէ, ձերինները մեռնէին: Փակեցէք, մոռցէք աս եարանկութիւնը:

Վարդ. Մեր բոլոր խօսքը Բաղդիկին կնկան վրայ է, սիրելիս, հէրիքին տունը խզէնին *) հիմէն փլցուց:

Թոր. Անպիտանը ինքն իր ձեռքովը ըրաւ, ես ինչ ընեմ, դժին ինչ ընեմ:

Երկու օր առաջ ալ տունին կապերտները կը ծախուէին (Նշիս հիւրերուն քով ծառայութեան մէջ):

Եղիս. (Էրկանը ականջին կը փսփոսայ) Երէկ ալ կ'ըսէին թէ՛ աղջկան ոսկի շարոցը քշեր է:

Թոր. Տես, մեր Եղիսն ալ կըսէ որ էֆէնդին աղջկան նշանին ոսկիներն ալ կարճեր է:

Վարդ. Էֆէնդին... Ինչ յարմար անուն:

Սահ. Հելպէթ, աղաք, ուրիշին ան ու չարին հետ կը խաղաք:

*) Մառն:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԺԲ.

Շահին, Մարան, Փառէն

(Անցքեր Շահինին տանը մէջ)

(Շահին ու Փառէն կրքոտ, բարձր խօսուողություններով փողոցէն տուն կու գան կը մտնեն)

Շահ. Ձեմ ճանչնար, չեմ ճանչնար: Դնա, դտիր, խօսք առ, խօսք տուր, ինչ կ'ընես, ըրէ: Աղբարս ալ հողէն ելլայ դայ, չեմ ճանչնար:

Փառ. Ես թիւ եմ որ... իմ հայրս թիւ էր:

Շահ. Դուն քուկդ ես, քու մօրդ ես, հայրդ աղբարս, դուն քեզ քու մօրդ հարցուր, թիւ ես:

Մարան. (Ոտքի ելած՝ տաղը ու տղայ դիմաւորելու վիճակով մը). Ինձի ըսէ, ինձի, ինձի, ինչ որ ունիս, ինչ որ կ'ըսես, պիտի ըսես, ինձի, իմ անունս տուր:

Հիմայ ալ տեղ չի դտար... տղուս գլուխը... ճամբուն մէջ կը ցեցկես:

Փառ. Հօրս բաժինը, մօրս բաժինը, իմ բաժինս խանութին ապրանքէն մինչև տանը աւելը՝ մեր իրաւունքը, քնթիդ վերի դիէն պիտի հանեմ:

Մարան. Խեղճ չոճուխս ոտքը երկիր դրաւ թէ չէ, չի թողիր որ հալալ ջուր անգամ խմէր:

Փառ. Դեռ ես նշան տարուած ոսկիներն ալ իրմէն պիտի պահանջեմ:

Շահ. Պահանջէ... (հեղնուծին):

Փառ. Պահանջեմ պիտի, անանկ բաներ, որ մտքէդ ալ չեն անցնիր:

Շահ. Պահանջէ... վերջն ալ ճրագ մը, ու գրպանդ բընտրուէ:

Փառ. Կը տեսնես վերջապէս:

Մար. Լոէ, Փառէն, լոէ: Ձայնդ ցած հանէ, դրացները կը լսեն:

Շահ. Ան դրացները առաջ-առաջ իմ հաշիւներս պիտի լսեն, վերջը՝ Աստուած ալ անմեղ արընի մը հաշիւը պիտի լսէ:

Փառ. Ի՞նչ ըրինք, թիւ մեռցուցեր ենք:

Շահ. Դեռ խօսելու բերան ալ ունիս:

Փառ. Բերան, քիթ, աչք, ականջ: Փնոք Աստծու:

Շահ. Աս երկրէն դարձողը, անխիղճ մը եթէ չըսուի,

լիր՝ անպատճառ, բայց դուն երկուքը երեքը մէկտեղ միացուցեր ես մէջդ: Պեղճ աղջիկը կը մեռնի ահա:

Մար. Բարակ ցաւ առեր է կ'ըսեն: Հէլպէթ:

Շար. Ձեզի հանդիպողը ցաւին հաստին բարակին թնչ պէտք ունէր: Ձեր հովն ալ հերիք չէր:

Փառ. Քէֆդ բերէինք:

Շար. Դուք պատիւ ալ չունիք:

Փառ. Բու ունեցածդ մերն ալ էր, չէ:

Շար. Մարդուն կուշտէն հարիւր, հարիւր յիսուն օսկիէն էւել դրամ շորթելէ՞ վերջը, մօտ տարի մը խաբել-խաբխաբելէ՞ վերջը, աղջկան արժնին պատճառ, ըլլալէ՞ վերջը, թուք ունես ու լեզուդ կը թրջես:

Փառ. Մտիկ ըրէ՛, մտիկ: Ես քու ձեռքովդ փախցուած դրամն էր որ անգամ մըն ալ ետ առնելու կերպը գտայ: Ի՞նչ ըսել կ'ուզես: Եթէ պարապը վատնած թուքս էր մեղքեցածդ, քու երեսդ կը թրջեմ: Թ՛ս... (Յուք մը դիմացինին):

Շար. Սրիկա (յառաջացում դէպի Փառէն):

Փառ. (Լուսիկին հասցէին դրուած ձուկը հօրադօրը աչքին դէմ բացած դողողացող մատներով) Հոս կը ճանչնայի՞ր պատկերդ: Սրիկայ մը Ես, աղա հօրաղբար: Բու գիրդ, քո թուղթդ, քու ստորագրութիւնդ: Եւ գիտե՞ս որու հասցէին...

Շար. (Այլայլ մը եղած՝ Փառէնին ձեռքէն ձուկը կը խլէ, կը ծմռթէ ու իր բերանը կը նետէ. կլկու ջանքեր, խեղդաւորներ: Աղբորորդուն քմին բերնին վրայ ուժգին բռնեցքներ: Մարան կը ծլէ կնկայ սուր ծայնով, դարակնիւրէն ամաններ եւայլն կը թափին վար դէշ շառաչով մը) Պիտի սպանեմ, պիտի սպան... Նեմ, պիտի, դճւրս, դճւրս, տունէս դուրս, չ'ալ մի կենաք, ալ չեմ ուզեր, իմս է տունը, տէրն ես եմ: Դճւրս, դճւրս...

(Շահին աս խօսքերը ըսելու ատեն կը զարնէ Փառէնին անխնայ ու զայն դուրս հրելու ծիգեր մը կ'ընէ: Փառէն հարուածներուն կը պատասխանէ թէեւ, բայց վերապահութիւն մը կը ցուցնէ իր շարժումներէն մէջ ու շատ աւելի պոռոտ կոկորդով մը կը պոռայ միայն):

Փառ. Բաժինս... հօրս... բաժինը. իմս, մօրս...

(Ասլա յուզմունք, անխմատ խօսքեր):

Մար. Տղաս կը սպաննեն, սպաննեցին, վայ, Փառէն, առջիդ կոտորտիմ, Փառէն, Փառէն (նուաղում, գետին փռում):

Փառ. Ու հիմայ մայրս ալ կը տրորես, ապիրադ դուն: Հօրս տունը քակել փակելէ՞դ ետքը, մօրս դաւաճանը, աչքիս առջև խեղճ մօրս դահիճը կ'ըլլան (յարձակում հօրադօրը վրայ, հարուածներու փոխանակութիւն երկու կողմէն):

Շար. Այդ բոլորէն ետքը դեռ աս տունն ալ պիտի վա-

ռեմ, ձեզ ամենքդ... ոչինչ ազատ... ոչ մէկդ ողջ... Հասկցիր, աղէկ հասկցիր, Շահին չի վախնար, Շահին ուսկէ՞ պիտի վախնար:

Փառ. Գիտեմ, կը հաւտամ, չի վախնալուդ համար է որ տարիներու ընթացքին մէջ զաղտնի կեանք մը, պղծութիւն մը ետեւէդ քաշեր ես, չամչնալուդ համար է որ բու աղջիկդ քու աղբորորդուդ ծոցը տալ կ'ուզես: Այլ ի՞նչ մնաց որ չի հասկցուէր, ի՞նչ մնաց, ո՞վ ունէիր որ մէկ ձեռքը կողքին վրայ ու միւսովն ալ ճակտիդ մուրը երկննար սրբել:

Պատեցիր թուղթը, անանկ չէ՞, այն նամակը որ բու պատմութեան էն վերջին մասը կ'ամբողջացնէր, պատուելէդ ետքը կերար, կլկեցիր ալ. ի՞նչ... Բայց իրողութիւնը—բայց իրաւ է որ յայտնի սրիկալութիւն մը ու ասոր կենդանի հետեանքը կարելի պիտի ըլլար կլկել, մարսել ու բերան սրբել:

Դեռ եթէ կ'ուշանաս ըմբռնել սվոնք, ան ատեն պիտի ապացուցանեմ ալ թէ՛ ամեն բանի հետ յիմար մըն ալ ես: (Աչքը մօրը վրայ դարձուցած, անոր մօտը) Ե՛լ, մայր, վեր էլ, դուրս երթանք, դուրս, ուր որ ալ ըլլայ, թող կ'ուզէ դժոխքը ըլլայ:

(Մայրը սնափեցնելու ծիգեր):

Մայրս ալ հա՛, անխիղճ վանդալ (կը խոյանա) անդամ մըն ալ հօրադորը վրայ. հարուստներ): Մայրս ալ, մայս ալ: Երթամ, արդարութեան դիմեմ, երթամ բոլիսը, ոստիկանը...

(Ինչու կը ցատկէ ու կ'երթայ որ կառավարութեան դուռը զանգատի մը ձեռնարկէ):

Շահ. Գնա, բայց գիտցիր որ Շահին բանէ մըն ալ չի վախնար:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԺԳ.

Մարան, Շահին, Հոռմիկ, ոստիկան մը

(Փառէնին հեռանալէն ետքը շատ ատեն չանցնիր, Մարան կը սնափի ինքնիրենը ու կը ժողվատուի որ ինքն ալ դուրս ելլայ):

Մար. Տղաս սպանսեցին, տղաս դուրս նետեցին, հա՛. էրիկ կնիկ մէկ տեղուած աշխատեցան որ իմ գլխուս ալ ջուր դնեն (հեկտոններ): Փառէն, Փառէն, ո՛ւր դացիր, ետքում, իրաւ է որ աս քած ու որձ գայլերն էին քեզ բզբտողները: (Տըպէն դուրս կ'երթայ որ տղուն հետամտի) Փառէն, Փառէն:

Հոռ. (Մարանին ետեւէն) Ա՛խ. ձեռքս անցնէիր (ակումն կծոցնելով):

Շահ. Տես թէ՛ ինչպէս մայրը սուտմեռ կը ձեացնէ, տը-

դան կառավարութեան կը վազէ: Շահին ալ ոճրագործ մը որ արդարութենէն պիտի վախնայ:

Հոռ. Շիտակը պիտի ըսենք, անանկ չէ՞, ես քու ըրածներէդ ալ բան մը չի հասկցայ:

Շահ. Շատ մի հաջիր:

Հոռ. Ա՞ս էր վերջի ընելիքդ:

Շահ. Ի՞նչ ըրի, չ'ընէի, չի լսեցիր ըսածները:

Հոռ. Ասանկ պիտի վարուէիր:

Շահ. Ասօր համբերեմ, վաղը համբերեմ, տարին տասներկու ամիս աս հալը, աս չուչդուհանքը: Հայլին կը հայէի, ան արթըն էշ մը ճիշտ:

Հոռ. Նէրը շատ մեղքս չէր դար... Փառէնը:

Շահ. Շունն ալ, շան ձագն ալ մէկ տոպրակ:

Հոռ. Ուզէիր, կրնայիր քիչ մը համբերել:

Շահ. Դանակը ոսկորիս հասուցին, անոր սրողն ալ ան վիտին՝ մայրը:

Հոռ. Ա՛խ, էրիկ մարդ, դուն հիչ մեղք, յանցանք չունիս զհար:

Շահ. Մարդավարութիւնը՝ մեղք... որը մը շահել մեծցընելը յանցանք...

Հոռ. Քիչ մը քիչ գնայ եկո, կ'ըսէի, քիչ, քիչ՝ Խնամին՝ հասկցանք, հարմեցուն՝ ատ ալ կը հասկնայինք, դուն սակայն, կ'ուզես ցաւիր ալ, գլոխդ կ'ելլար անկէ, ոտքդ չէր ելլար: Ալ միւսն ալ չըսէի:

Շահ. Դեռ կը կասկածեմ որ առաջ-առաջ դուն հանած ըլլիս անունս, քեզ խլուրդ: Ատ նամակը ի՞նչպէս դուն ան փիճին ձեռքը անցուցիր: (Ոստիկան մը մէկէն ներս կը մտնէ):

Ոստիկան. Շահինը դժւք էք—ոստիկանութենէն ձեզ կ'ուզեն, հրամեցէք:

Շահ. Շահինը ես եմ, այո, ո՞վ էր ինծի դէմ դանգոտողը, ես մէկու մըն ալ հետը դործ չեմ ունեցած:

Ոստիկան. Ձեմ գիտեր—ոստիկանապետը ձեզ կ'ուզէ: Ուշանալ չուզէր: Հրամեցէք, հոն կրնաք հասկնալ ձեզ դանգոտողը:

Շահ. Քիչ մը չէի՞ք թոյլ տար, քանի մը բոպէ վերջը:

Ոստ. Ո՛չ, ո՛չ, ճիշտ հիմայ ու առջեւ:

Շահ. Շատ լաւ, երթանք (ոստիկանին առջեւ դէպի ոստիկանատուն):

Հոռմիկ. (Մենակ) Ես գիտէի թէ՛ աս պիտի ըլլի էն ետքը, գիտէի, ատ մարդը ինքն ալ գիտէր, բայց չուզեց որ առջեւ առնուի:

Հիմայ ալ ահա ընկիր, ելիր որ դոր ճամբան գտնես, հան-
գիստ ճամբադ քալես:

Ջիս բանի տեղ չի դներ, շխտկէ-շխտակ հետս չի խօսիր,
խօսիմ, քթիս բերնիս կը դարնէ, Թրբ օր մը անո՛ւնս տուեր,
երեսիս խնդացեր է, Թրբ օր մը, գիշեր մը մէկտեղ մնացեր
անցուցեր է:

Տէրտդ ուրիշին բանաս... ասոր ալ տակէն Ի՞նչ գիտեմ
Ի՞նչ կ'ելլայ, Ի՞նչ չելար:

Ան նամակն ալ ինչ պիտի ըլլէր որ բերան բերեց. *)
Թուղթ մը խնամ Լուսիկին ձեռքը հասցուր ըսաւ. հարսնիքին
վրայ գրուեր է. վերջը ատ Թուղթը ալ բնդրէ որ գտնաս: Ատ-
չափ յանցանք իմս, որ անհոգ գտուաւ ու կորուսի:

Ա՛խ, էրիկ մարդ, տունդ աւրի, ինդոր որ աւրուաւ զաթի,
էրիւր-չէրիւր, աչքերէս հանեցիր, հիմայ ալ հոգիէս պիտի հանես:

Ինդոր աղտոտեցիր նէ, անանկ ալ մաքրելու եղիր, հիչ ալ
հոգ չպիտի ընեմ:

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Ժ Ե.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

(Բաղդիկին տունը, անշուք խցիկ մը—Նազու անկողնին մէջ, ծղնա-
ժամային վիճակ: Պատերէն կախուեր են հիւանդ աղջկան սովորական հա-
գուտները. զվտուն վերեւ սափոր մը, պարապ սկահակներ:

Հայրը սենեակին վերի կողմը, ծալապատիկ նստած կը մտմտայ. հի-
ւանդին մօտը հսկողը մայրն է միայն):

Լուսիկ, Բաղդիկ, Նազու

(Նազու անհանգիստ, բարձր-բարձր տքուկներ)

Լուս. Ի՞նչ, հոգիս, Ի՞նչ կ'ուզէիր. (լուծիւն) ոտքի ելլար
նէ, օղերս ծախէի, ս. Նշան գոգ մը խոռոզ տանէի:

Նազ. Շունչս... մայր, շունչս:

Լուս. Կտարտիմ, կտարտիմ: Աս ինչ էր կպաւ ու չի թո-
ղուր խեղճ մէսըմըս, ալ չի թողուց որ շխտկուէր (ինքնիրենը միշտ,
ոչ իսկ էրկան կողմը նայելու սիրտն ընելով):

Նազ. Պատուհանը... բա... կը խեղդուիմ: (Մայրը աղջկանը
զլուխը կամացուկ մը վեր կ'առնէ, կը նստեցնէ, ինքն ալ անոր ետեւը

*) Յիշեց:

նստելով, պահ մը բարձի պէս յենակ մը կը'լլայ, պուտ մը ջուր կը խմցնէ ու նոյն դիրքով յետոյ կոկնակի վրայ կը պառկեցնէ):

Լուս. Պառկիր, ձագուկս, պառկիր: Ըսա, հրտեղդ է ցաւդ, ես առնեմ, ես դնեմ ծոցս:

(Դէպի էրիկը) Ախ, դուն ալ դհար հայր եղար նէ, ճիկէր ունիմ ըսիր: Բժիշկ-բժիշկ ըսի, իմ ձայնս ես լսեցի: Եկո՛, տես թէ՛ ինչոր բերանը ճնճողայ պէս կը բանայ, կը խփէ:

Բաղդ. (Քուռէն արթնցողի գծուած երես) Հիչ ալ բան չի կայ կ'ըսեմ նէ, դուն չես հասկնար: Պաղ առեր է անգամ մը, քիչ մը պիտի պառկի:

Լուս. (Նստող նուաղած վիճակի մէջ) Պաղի-մաղի չլմանիր առ, չես դիտեր:

Բաղդ. Պաղ ըսածդ լրերով կը մտնայ, տրէմ-տրէմ դուրս կ'ելլայ:

Լուս. Հիմայ նորէն կորսնցուց, բժիշկ մի:

Բաղդ. Հը՛ն... զհար գիտէք թէ՛ բժիշկ գայ նէ հոգի պիտի տայ:

Լուս. (Խնքնիրեն) Երէկ չէ առջի, տուր տուրում *), էճէլէ, ծամկալը կ'ուզէր որ բարձին տակ դնէ:

Բաղդ. Ասըլ հէքիմը՝ Աստուած:

Լուս. Ուրիշները հէնց որ քնթերնին կը ծռի, դեղ-դարման կը հասցնեն, դրամ կը խարճեն:

Բաղդ. Թող տան, թող խարճեն: Աստծու գործին խառնուել չլիք: Դուն չես դիտեր:

Լուս. Ես ատոնք չի հարցուցի քեզի:

Բաղդ. Ես ալ որ էւելի կող ունիմ, քու վրայ քիչ մը էւել ալ խելք ունիմ: Ինչերէ անցանք, յիմար, ու հիմա լի՛նչն է որ կը պաճըգտես:

Լուս. Խեղճ մէսըմըս կը վախնամ քի անէճէլ... անկէ ալ կ'անցնենք:

Բաղդ. Վաղէն որ լմնցեր է, Լիս ինչ ընեմ, դուն ինչ ընես: (Նստող վայրկեան մը շարժումներ անցնելու ցուցնել, հատ-հատ կը հազայ. հեւք, տաղնապ):

Լուս. Զեռքերն ալ միշտ անկողնէն դուրս կը նետէ: Նազրու, Նազրու, ի՛նչ կ'ըսէիր, աղջիկս, աչքդ բաց մէյ մը. (ձեռքը հիւանդի ձախտին ու կուրծքին տանելով) կ'էրի ձագուկս, կ'էրի, կ'էրի, ետէն ալ պաղ քրտինք մը կը...

Բաղդ. Հիմայ կը հասկնամ թէ՛ պաղ առեր է: Մէյ մը աէրաէրը բերել տայիր, թող աւետարան մի թոթուէր (ոտքի

*) Փութիտ:

վրայ կը պտտի, պաղարիւն միշտ դէպի հիւանդը). աղէկ է ասօր, աղէկ է: Ես առջի օրուէն աղէկ կը տեսնեմ:

Լուս. Անանկ ըսէ...

Բաղդ. Խեղճիս պառկածը պիտի ըսեմ ա: Ե՛լ դուն մէյ մը—բանի մարդ—մուրդ չէ եկեր—սնդուկդ բաց:

Լուս. Ձեմ հասկնար, խելք չիկայ գլխիս, չիկայ, չիկայ (սրտադող վիճակ):

Բաղդ. Մնդուկիդ մէջ դրուած մատնի, ժամացոյց, խաթար, ինչ որ կար: Հասկցա՞ր:

Նազլ. Քիչ մը... կողմս... դարձուր մայր:

Լուս. (Հիմայ քիչ մը աւելի անձնատուր հիւանդին ծառայութեան) Ա՛խ, եաւրում, քիչ մը աչքդ բաց, ինծի հայիր, քիչ մը հոն լոյսին հայիր: (Նազլու չի խօսիր): Հայկանուշը *) բարեւ խրկեր է, Նազլու, խնձոր մը խրկեր է, տես, աչքդ բաց: (Մայրը խնձորը աղջկան կը ցուցնէ, աղջիկը նուաղուն, ոչ կը տեսնէ, ոչ կը խօսի: Մայրը ինքնիրեն անիմաստ բաներ մը կը մըմնջէ: Տրտում, միշտ տրտում):

Բաղդ. Ձի լսեցի՞ր, Լուսիկ:

Լուս. Ի՞նչ սիրտ, ինչ հոգի:

Բաղդ. Եթէ ոչ սնդուկիդ բալլին ինծի, ես ելլամ:

Լուս. Իմ կրակս, իմ խշխիշս. իրեն ալ հիմայ սնդուկ քրքրելը կը բռնէ:

Բաղդ. Առտուն փէշ մը փարայ պիտի համբեմ, կնիկ, ատ ի՞նչ անմտութիւն, ի՞նչ ծանր բան է որ իմ ըսելս բռներ է նը, քու ալ ինատութիւնդ կը բռնէ: Ձէ, եթէ կը պահես որ աղջկանդ ճիհէզ տաս օր մը, ան ըսէ, որ մենք ալ վաղ անցընինք: Ինչե՞րէ՞ չանցանք, ինչե՞ր չի կորուսինք: Վաղ կ'անցնինք ու վաղը անկողին մըն ալ մենք կը փռենք հոն: Վեր ել, ոտքի ել, սանկ բան չըլի՛ր (Բաղդիկ ուժը համբիւն տուած՝ պահ-պահ ալ սիկառին, կը քաշէ, կը մոտձէ ու կը սպասէ):

Լուս. (Դիտմամբ հիւանդով կը զբաղի, որ էրկանը պահանջածը մոռացնիլ տայ) Աղջկանս հոգին առնողը դուն ես եղեր, հիմայ ալ դուն կ'ըլլիս: Երթալով կը խնկուի **) երեսը:

Բաղդ. Հասկցանք, էֆէնդիմ, հասկցանք. ասօր խնկուեր է նը, վաղն ալ կը խնձորուի գհար: Իմ ցաւս, իմ տէրտս, իրեն ալ խունկն ու խնձորը: «Հէր քէս» ոտքի վրայ եկեր կը սպասէն որ տուած ունէնին առնեն, իրենք ալ իրենց ստորադրած սէնէտնին ազատեն: Ել սնդուկդ բաց, սէնէտներուն ծրարն ալ մէկտեղ բեր, որ մէյ մը դէֆթէրիս հետ թաթպիք ընեմ, բան

*) Աղջկան մտերմութիւնքէն:

**) Յը դժգունի, կը դալկանայ:

մը հասկնամ: Ո՞՞ջ մենք սըկէ-նըկէ առնուած գրաւները մեզի մալ չպիտի ընէինք: Ի՞նչերնուս պէտք, ուրիշն ալ մարդ է ու նէֆս ունի, մենք ալ տարին անգամ մը գոնէ սա խիղճ ըսուածը բանի տեղ դնելու մարդավարութիւնը ունենանք: Մինչև հիմա ի՞նչ չըրի, ինչե՛ր չըրի—արդէ՛նք—կ'երուայ անհաւեր-նիս: Ու աս բոլոր խօսքերը քեզի մէկ բան մը հասկցնելու հա-մար միայն—բալլին, անդուկիդ բալլին:

Հուս. (Ախ, վարանում, անօրկանք) Զիկայ, չիկայ: Չեմ գի-տեր ձեր դերեր եմ, ձեր կը մնայ: Կ'ուզես, եկուր վրաս գլոխս դուն հայիր, դուն հասկցիր մէյ մը, գտար նէ, աչքս կրխէ: Մեղայ, Տէր, մեղայ, Աստուած: (Նորէն հիւանդին վրայ կը դնի, իբր թէ՛ անկէ նոր բաներ մը կը հասնի ականջին) Ի՞նչ, հոգես, ի՞նչ կու-գար ձեռքէս, ի՞նչ կ'ընայի ընել: Բո՞լն եկուր (դէպի էրիկը), տես, ինչ կ'ըսէ չոճուխս—բժիշկ չիկայ, եաւրում, ատ անուշով, ատ տեսակ մարդ չիկայ աշխարհիս վրայ: Հոս եկուր, ականջովդ լսէ—թող բժշկի մը երես տեսնամ, վերջը մեռնիմ կ'ըսէ: (Յա-ւէտ հիւանդին կառչած, փոփոխ, ոտրի կ'ելլայ, անգամ մը պատէն կա-խուած աղջկան լուսանկարը կը դիտէ ու ձեռքն ալ գտնի մէջ, կու գայ նորէն հիւանդին սնարը կը կծկտի: Անբացատրելի տաղնաս):

Բաղդ. (Աս ալ մէյ մը նստելով, մէյ մը կայնելով) Ա՛խ, Տէր Աստուած, իրաւ է եղբւր որ դժբախտութիւնը մարդուն բըշակը մտնալու հազար ճեղք, հազար ծերպ կը գտնայ, ետքը անկէ դուրս ելլալու համար ասեղի ծակն ալ չի գտնուիր: Սըվի ուսկէ՞ ալ միտքս մնաց: (Բաղդիկ երբեմն զրպանէն մատիտի ծայր մը կը հանէ, թղթի կտորի մը վրայ թիւ, թուանշան կը շարէ, հաշիւներ կ'ընէ, մէկէն չելլալու ատեն-ատեն հիւանդին կը մօտենայ, սեւեռուն նայուածք մը անոր ու կը հեռանայ մէկ դի անգիտակից քայլերով—դարակ մը կը բանայ, մէկ-երկու զաւաթ ետեւէ ետեւ բերանը կը լեցնէ ու յետոյ խոշոր, քծքծուած տոմար մը ձեռքն առնելով՝ արագ-արագ թերթերը կը շրջըրջէ: Աս վիճակին մէջ հիւանդտեսի եկող դրացի ընտանիքի մը ներկայութիւնը —Լուսիկին ուզածը աս անակնկալը ու էրկան համար ալ կատրեցնող դէպք մը):

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

Նոյնները ու Պօղոս, Հեղին

Բաղդ. (Ոտրի վրայ, տոմարը մէկ կողմ նետած) Հրամեցէք, աղա Պօղոս, հրամեցէք:

Պօղոս. Բարի իրկուն, ճանըս. ճշմարիտ որ շատ պիտի

գանք, երթանք, բայց, ով էր, չեմ գիտեր, հիւանդին քով երեւալը արդիւրեւած է ըսաւ...

Բաղդ. Աղէկ ըսեր են, դու ալ աղէկ լսեր ես:

Լուս. (Սղաւորի երեւոյթով դէպի հիւրերը) Բարի եկար, Պօղոս աղա, Հեղին, դու ալ բարի եկար, հոգիս, իշտէ կ'երուայ հալերնիս:

Հեղ. Ըսին որ հիւանդը կը նեղուի եկող-գացողէ:

Լուս. Դրացիներ դրացնին տունը կ'երթայ, կու գայ, Հեղին:

Հեղ. Ինդժը է. բան-ման կ'առնէ՞ բերանը:

Լուս. Շաբաթ մըն է որ եգայ վաստակ *) չէ աղցեր ալ-ուային տակ:

Հեղ. (Գոտիին փաթէն մէկ-երկու տանձ կը հանէ) Տանձը աղէկ է կ'ըսեն (կը տեղաւորէ հիւանդին բարձին քով):

Լուս. Շնորհակալ եմ, քուրհակ, Աստուած մէկիկդ պահէ (աս միւսնոյն տան Բաղդիկն ու Պօղոսն ալ իրենց խօսուըտուըին մէջ):

Բաղդ. Ես համ չառի աշխարհքէն, Պօղոս. հարստութիւն ունենաս, մէկ տէրտ չունենաս, կամ կորսնցնես, ուրիշ տէրտ: Ասանկ ալ ահա, էֆէնդիմ, գաւակ-ունենալ չունենալն ալ անհասկանալի ցաւ մըն էր:

Պօղ. (Խօսքը հիւանդին վրայ) Դե՞ղ, բժիշկ:

Բաղդ. Դեղը, բժիշկը ի՞նչ կ'ընէին որ, Պօղոս, աղաս...

Հեղ. (Անդիս խօսքին արձագանգ ըլլալով) Մըյեմ, իրան որ հէքիմ չէք բերեր:

Լուս. Զի լսեցի՞ր, ինչ ըսաւ մեր խելացին, ես ըզիս բզը-քտեցի, կերայ, ան նորէն իր խօսքը...

Հեղ. (Արգահատանք) Վհւշ, վհւշ, վհւշ:

Լուս. Է՛հ, ինչ կ'ըսես հապա, Հեղին, Աստուած ինծի մէկ տէրտ տուեր է կը կարծէք: Երիկ մը որ ես հայհուար **) կ'ըսեմ, ինք քրդերէն կը հասկնայ: Իմ մեղքէն, իմ մեղքս...

Հեղ. Իրաւ, հէքիմն ալ հոգի չի տար ամմա, է՛հ, թող ըլլի, վերջի մնացողին աղէկ է: Հիշ նշանածը կը բնդրէ, Լուսիկ, Փարդին չես գացեր (աս խօսքերը ցածկիկ):

Լուս. Մի ըսեր, մի ըսեր, ետրաս մի խառներ, Հեղին, պատմութիւննիս գիտէք թէ՛ աշխրդին բերանը եղաւ:

Բաղդ. Դժոխքն ալ, արքայութիւնն ալ աս աշխարհքն է եղեր, Պօղոս, սիրելիս:

*) Եգայ վաստակ—հատեղէն ձերակուր: Չաբաթ մըն է որ սնունդ չէ առեր ըսել է:

**) հայերէն:

Պօղ. Աստուած շատ տեղ իր սիրածները կը չարչրկէ, ա—
ղաս:

Բաղդ. Ո՛չ ան սէրը, ո՛չ աս չարչարանքը, ա՛յ խուզում: Հա—
րըստութիւն՝ փճացաւ. պատիւ՝ դնաց, տղայ մը՝ ան ուրիշ տե—
սակ մը մեռաւ ու մեղացուց մեզ: Աս մէկն ալ (աղջիկը) անա աշ—
քերնուս առջևը, աս վիճակին մէջ: Օ՛ֆ, պապա, դրացիս պու—
նա չէքիմէզ տէրտէր (ոտքի վրայ, վեր վար): Այ աս չափին
անունը սէր կամ հէննէք չէր ըսուիր:

Պօղ. Մենք չենք հասկնար ատոնք, աղա դրացիս, ինդոր
չենք հասկնար թէ՛ մեր պէտքն ի՞նչ էր որ ստեղծուեր ենք:
Միայն՝ սա է ճշմարիտը թէ՛ բոլորը իր խաւեակը *) շինելէ
ետքն է որ վարկեան մըն ալ թրգելու կը դնէ: Հարցուր թէ՛
ինչո՞ւ կ'ընես այդպէս—շատ պարզ պատասխան մը, ինչ որ
հիմայ յիշելն ալ աւելորդ է կարելի է, բայց, վստահաբար,
կաւագործին ըրածը դէպի իր շինած ամանը ո՛չ քմայք է, ո՛չ
թշնամութիւն:

Բաղդ. Էօֆ, Պօղոս, Էօֆ (սրտնեղած):

Պօղ. Մի՛ նեղուիր, խնդրեմ, իմ փափաքս էր որ քիչ մը
հրամանքդ մխիթարած ըլլայի: Անուշ պարտականութիւն մը՝
կամ՝ աւելի շիտակը, ես հիմայ է որ քեզ շատ պիտի սիրեմ:

Բաղդ. Պոռնդան պէօյլէ դահա բան չի բռներ հոս: (Դուրսը
ցուցնելով) Անցած ձմերուկի **) մը պէս ճըլլա ***) եղեր է, բան
չի բռներ:

Պօղ. Մտիկ ըրէ որ ըսեմ թէ՛ աշխարհքին բաները իրա—
րու հետ մօտիկ յարաբերութեան մէջ մէկը եթէ արդիւնք է, միւ—
սըն ալ պատճառ մըն է:

Բաղդ. Չեմ լսեր, չեմ ուզեր, ի՞նչ ըսել կ'ուզես, էֆէնդիմ,
չեմ լսեր, վէսսէլամ:

Պօղոս. Քանի որ պարտք մըն է կատարածս, չուզես ալ
պիտի ըսեմ թէ՛ արևուն տակ, ամեն ինչ որ կայ, որոնց մենք
դժբախտութիւն, թշուառութիւն ու դեռ չգիտեմ, ի՞նչ անուն—
ներ կու տանք, մեղքէն կը ծնին: Յիշէ, սիրելիս, թէ՛ դուն քու
կենացդ բոլոր օրերը ինչպէս անցուցիր: Քալելու ատենդ չի
լսեցի՞ր անէծքները, որ ետեէդ կը խրկուէին, չի լսեցի՞ր լա—
ցողները, քու իսկ լացուցածներուդ աղաղակը, չի տեսնօր գո—
ցուած դուռները, որ ալ իրենց ծխնիրներուն վրայ երբէք չէին

*) Հողեղէն փառչ:

**) Անցած ձմերուկ.— հինցած ձմերուկ որ երկար պահուելով մէկը կը
փթի կամ ջուր կը դառնայ:

***) Ճըլլա եղեր է—ջրացեր է:

ճանչեր: Անօթի ընտանիքները, բոբիկ, գլխիբաց պզտիկներու խումբերը փողոցին մէջ, պատառ մը գարի ու կորեկ հացին կարօտովը մեռելացած, բնաւ չի հանդիպեցան աչքերուդ: Էհ, եղբայր, չես հաւտար որ՝ ասոնք օր մը մէկտեղուած՝ մէկը իր էրած սրտին մուրովը, ուրիշ մը իր վիրաւոր հոգուն արիւնովը բողոք գրէին Աստծու, քու անունդ տային, ու լսուէր վերէն: Մեղքը, մեղքը, մեղքը: Ոսք մըն ալ քեզի, Լուսիկ քոյրս: Ընդունէ որ կին մը իր ընտանիքին կէսէն աւելի կ'արժէ, եթէ չըսեմ ամբողջութիւնը: Այսպէս ընդունէ որ խոհեմ, պարկեշտ կնիկը, ինչպէս մեծ իմաստունը կ'ըսէ, իր տունը շիներ է, յիմարն ալ զայն իր ձեռքովն է կործանել: Ես կը կարծեմ որ աս եղածներուն մէկ պատասխանատուն՝ ու կարելի է՝ առաջին պատասխանատուն դուն ինքդ պիտի ըլլաս: Ցաւալի յայտնութիւն, բայց նաեւ ճշմարիտ յայտնութիւն մը, որ միայն իմ՝ իբր քրիստոնեայ դրացի, անկեղծութիւնս պիտի կրնար քու ուշադրութեանդ առարկայ դարձնել: Ազգերը իրենց օրէնքներն ունին, ժողովուրդները իրենց ներդաշնակութեան փոխադարձ պայմաններն ունին, ընտանիք մըն ալ իր կարգին իր ընդունուած կազմակերպութեան մէջ, համտէրտ, համերաշխ միութեան անմեռ քաղցրութիւնը պէտք է պահէ: Էրիկ մը մոլորանքի մէջ, Էրիկ մը՝ տգիտութեան մէջ, Էրիկ մը՝ այս ինչ շեղումով, գայթակու վրայ ու ան ինչ անխոհեմութիւնով երբեմն իր անտանելիութեան մէջ, Էրիկ մը ցորեկի լոյսէն յետոյ, գիշերը իր քուն վիճակի մէջ, վերջապէս Էրիկ մը՝ ծերութեան ու Էրիկ մը աղքատութեան մէջ, երբէք պատճառ մը չպիտի ըլլար որ կինը ատ երևոյթները իր հաշտոյն ծառայեցնելու յիմարութիւնը ընէր: Չեմ գիտէր թէ կրնամ հասկցնել միտքս: Ինքը միկնոյն իմաստունն է ըսող թէ՝ աս արեւուն տակ չորս բան կայ որ չեմ գիտեր, «օդին մէջը՝ արծիւին ճամբան, ապառաժին վրայ՝ օձին ճամբան, ծովուն մէջը՝ նաւին ճանբան»: Շնացող կնկան ճամբան ալ այնպէս է, կ'ուտէ ու բերանը կը սրբէ և չարութիւն չըրի կ'ըսէ: Տէրը զգաստ, իմաստուն կեանքի մը շնորհներովը պահէ մեզ բոլորըս: Էհ, երթանք, Հեղին:

Հեղ. Երթանք:

Պօղ. Մնաք բարի: Աստուած հիւանդին լաւութիւն տայ:

Հեղ. Մնաս բարի: Լուսիկ, շատ հոգ ընելու չի գար, քուրսկ: Թեթեւ դռակ ըլլի, Աստուած ապաշխարանք համարէ:

Լուս. (Ընկճած ձայն) Բարի եկաք, բարի երթաք:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Բաղդիկ, Լուսիկ, Շազլու

(Վայրկեան մը լռութիւն—էրիկ կնիկ ինքզինքնին մէյ-մէկ կողմ կծկտցուցած՝ միայն առջեւին կը հային):

Լուս. Ի՞նչ սայլըսըզ մարդ, մըյե՛ա: Հապա թէ ամեն օր դար, երթար, ան ատեն ըսել է, լեռը վրան մը պիտի քաշուէինք: (Բաղդիկ չի պատասխաներ): Հիւանդի քով՝ ասչափ առնել նստիլ: Եկեր էր որ հոգի առնէր: Հոգի առնող ճիշտ: Գէշ մարդ: (Լուսիկ կը սպասէ պահ մը, ու միայն ինք կ'ըլլայ խօսողը) Աս ի՞նչ խօսքեր, ատ ի՞նչ քարոզ: Վերջն ալ ի՞նչ էր ան որ դռդռաց: Շատն ալ չէր հասկցուիր ա: (Լռութիւն): Ճշմարիտ որ գինով էր ատ մարդը: Եկաւ թէ չէ, ալ չի թողուց որ բերան բացուէր: Մեռած կեսարս ալ հթէ դար, ատ խօսքերը ատ լեզուով երեսիս դարնէր, ես չպիտի ներէի: Ինչ որ է, աղէկ որ չի պատաստանեցինք: Մէյ մը չոռուխին, մէյ մը խենթին, մէյ մըն ալ գինովին հետ իյնալ չըլլիր, փորձանք է:

Բաղդ. (Պորունկ, ափսոսմունք մը) Հը՛մմմ...

Լուս. Գիտցող չգիտցողը գլխնուս աւետարան մը կը կարդայ ու կը հերտըլի:

Բաղդ. Անանկ է եա, խօսքեր՝ որ եկողը հիմայ արաշխարա երեսնուս նետելու համարձակութիւնն ալ ունի:

Լուս. Մեղ մեր ցաւերուն հետ թողէին:

Բաղդ. Է՛, Լուսիկ, խաթուն Լուսիկ, մենք նորէն մեր բնաբանին դառնանք: Եկողը դնաց, գիշեր էր նը, լուսցաւ, համբերել էր նը, համբերեցինք: Հիմայ կրնայ ուրիշ մըն ալ գալ, եկողին դէմ ալ դուռ չի գոցուիր, Էլ դուն, սա մնդուկիդ ամանաթները բեր, անգամ մը ես ինծի ֆալ մը պիտի բանամ: Դեռ ես կը կարծեմ թէ՛ մնդուկին յատակը եթէ աւլենք, ստըկենք, հարիր յիսունէն մօտ երկու հարիր ոսկիի չափ հին թթխմոր պիտի գտնենք: Ատ գրաւները իրենց տէրերուն կը յանձնենք մենք ալ գլխու վրայ *), անոնցմէ առնելիքնիս կը փրցնենք, կը վերջանար: Աս անգամ, էը, թող ըլլէր որ բարեկենդանէն ետքը, ատեն մըն ալ մեծ պահքին աղ-հացովը ապրէինք: Աշխարհք է, կը պատահի եղբւր: «Մի ըլլիւ ուրիկ կ'ըսէ, որ չուտես խոտիկ»: Անդին մեր աղա տղին, Գիրգորին հացը կը մնար: Աստուած մեծ է: (Լռութիւն, Լուսիկ հիւանդին հետ): Աս

*) Անմիջապէս:

հիւանդն ալ խօշ մինչև վերջը, առ վիճակին մէջ չէր մնար: Ե՛լ, շուտ ըրէ:

Լուս. (Ականջը հիւանդին բերնին տարած՝ անկէ բան մը լսելէ ետ-
րը) Տամ, աղջիկս, տամ: Հոգիս ուզէ, կեանքս ուզէ, ուզէ որ
կրակը նետուիմ. ուզէ, միայն ուզելու եղիւր, որ ես զիս աս պա-
հուն ջուրը նետեմ: (Մէկ կողմ) Աղբօրը պատկերը կ'ուզէ որ
կարօտը առնէ (փղծկում): Ի՞նչ ընեմ, Աստուած, չի լամ, չցա-
ւիմ եթէ, մայր կ'ըլլիմ, չպիտի պատժես: Կը մեռնի զաւակս,
պէմուրատ կը մեռնի, ուզածը աղբօրը պատկերը միայն թէ՛
ան տղուն՝ նշանօրին ալ կ'ուզէր: Տամ, տամ... Ինչո՞ւ չի տամ,
ո՞վ է արգելողը վերջին անգամ, թող աղբաւն ալ, նշանածն ալ
մէկտեղ տեսնէր: (Պատին վրայէ դոյզ մը պատկեր կ'իջեցնէ որքան կա-
րելի է էրկան աչքերէն վրիպեցնելու ջանքով, կամացով մը աղջկան ձեռքը
կու տայ: Նազու առ պատկերները աչքին դէմ բռնելէ յետոյ կը ձգէ վեր-
մակին վրայ):

Բաղդ. Անգամ մըն ալ ըսեմ, կնիկ: Մնդուկիդ բալլին:

Լուս. Աղբօրը պատկերը տուի որ վերջին կարօտը առնէ
(յուզմունք, քմուռք): Կոխած գետինս չեմ տեսներ, նստեմ՝ նըս-
տած տեղս կը քարանամ, քալեմ՝ ճանրաս կը կորսնցնեմ:

Բաղդ. Մէյ մը ես երթամ, ես հայիմ, խօշ ատ մնդուկ
ըստածն ալ երկաթ քացայ մը չէր ա (Ներս կ'երթայ ընդոտ ու
վայրկեան մը վերջը խոշորկիկ սնդուկ մը քաշքշելով՝ հիւանդին կեցած տե-
ղը կը բերէ): Տէ՛հ, կնիկ, սըվի մնդուկը ահա: Դուն ալ ասանկ
չէ՛ր ուզեր, չէ՛ որ կ'ըսես թէ՛ նստես, կը քարանաս, քալես
նէ, ճանրադ կը կորսնցնես: Հրամմէ... բալլին:

Լուս. Ըրէ, ըրէ: Ալ ի՞նչ որ կայ, ինչ որ կ'անցնի մըտ-
քէդ... ուզես հիմայ խոհանոցին բաներն ալ դուրս կը թափես:

Բաղդ. Կ'ընեմ ա, պիտի ընեմ ա: Դուն միտքդ դրեր ես
որ էն ետքը զիս խենթցնես ալ... խենթցուցեր ես արդէն...
խենթ մը ի՞նչ կ'ընէ... կամ՝ էրիկ մը ինչո՞վ կը յիմարանայ,
քանի որ քեզի պէս անհոգի քածի մը կին անունը կու տայ:

Լուս. Անհոգի, ես, թէ՛ դուն, որ հիւանդն աս հալին մէջ,
քովը քնծիկն ալ չուզեցիր մօտենալ: Սօսքդ ճանչցիր, խօսքդ,
խօսքդ... Տեսմը, հիմայ տեսմը որ մնդուկը մնդուկ է, տեղն
է եղեր. գող չէ տարեր:

Բաղդ. Բալլին...

Լուս. Զիկայ, կորսուեր է:

Բաղդ. Բեր մէյ մը, ես հայիմ քովերդ:

Լուս. Հայիւր, հասկցիր (Յոող կու տայ որ հայի):

Բաղդ. Եթէ ոչ, պահեր ես:

Լուս. Ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառ... Մնդուկէս սիրակմնս պիտի ելլար:

Բաղդ. Ատ մէկը մնդուկդ չես պահեր, գիտեմ...

Լուս. Խօսքդ ճանչցիր, խօսքդ, խօսքդ: Դուն սիրտ չունի՞ս, դուն Աստուած չունի՞ս, հոգին բերանը հիւանդի մը գըլ-խուն վերև լսուած, տեսնուած բան է աս անօրէնութիւնները:

Բաղդ. Բալլին, Լուսիկ:

Լուս. Մնդուկն աս է, բալլին ալ դուն ճարէ, չի հաւըտ-ցի՞ր որ կորսուեր է ըսի:

Բաղդ. (Ոտքը դտինը կը զարնէ) Բալլին, եթէ ոչ հիմայ ցրեղ ցրեղ կ'ընեմ (մէկ-երկուք աքացելով սնդուկին կողքին): Տախտակներն ալ մէկ մէկ աչքդ կը կոխեմ:

Լուս. (Հիւանդը ցնցուած այն ժայներէն ընդոտտ ցաւազին աւաղ մը կը լսցնէ, Լուսիկ շուտով մը անոր մօտը կ'ամփոփէ ինքզինք) Մընդուկը կոտորտելուդ՝ եկուր առաջ աղջկանդ փորոշն վրայ տըրորէ, կը խալըսիս: Արընտէր, արընտէր. կը մեռնի ահա, վա՛յ, տունս աւրաւ, բան մի եղաւ չոճուխս, վա՛յ. Նազլու, Նազլու... (աղջիկն աւանդիր է հոգին, լաց, վայնասուն):

Բաղդ. (Թիմարացածի ջղածգուծեան մէջ բարկացած՝ չուզելով իսկ այն կողմը ուշադիր ըլլալ, ոտքովը բաժ-բաժ սնդուկին կը զարնէ, կը փրցնէ վրայի կափարիչը, ծրարները մէկիկ մէկիկ հանելով դուրս կը տանէ) Կեցիր որ հասկցնեմ քեզի, անամօթ լկտի... հիւանդ է... բալլին չիկայ... սուտմեռ կ'ըլլին, լաց կը փրցնեն, կեցիր... դուն լալու եղի՛ր: (Թուղթ մը կը գտնէ ան դուրսը նետածներուն մէջէն, պատարանը կը պատռէ ու աչքին դէմ կը բռնէ) Անանկ է եմ, ալ թող չի խենթնայ Բաղդէիկ, ալ թող չի բզբտէ ինքզինք: «Անուշիկ Փառէնս». երկու օր է որ մօրս հետ կը կուռիմ, մօրս մագերը վար կը բերեմ, կը պահանջեմ որ վերջին եկողներուն հետ քեզի աստեղէն աղամանդ մատնի մը խրկենք»: Կը խըր-կես, ինչո՞ւ չէ, ո՞վ պիտի արգիլէր որ, մատնի՝ ու աղամանդ մատնի... է, ալ ի՞նչ: «Եկողները չսպասեցին ախրըր, հազիւ կըրցանք տոպրով նուշ ու զոյգ մըն ալ բուրդ գուլպայ իմ ձեռքովս շինուած ճանբայ հանել»:—Էօյլէ եա, նուշ ալ, շաքար ալ, դահա, դահա: Ճատ գուլպային ամեն մէկ կուլթը պատմու-թիւն ունի, անուշիկս, վերջին բերանը խժպելուս կուշտ մըն ալ լացեր եմ:—Սըվոր նայէ, սըվոր, սա ջլդիկին նայէ, դըպ-րոց խրկեցանք, գիր, կարդալ սորվեցուցինք որ տունս տեղս սրիկայի մը, փիճի մը տէվը ու թէսլիմ ընելու տէֆթէրներ գը-րեն ետեւս: Աֆէրիմ, բայց աս չէր բնդրածս (Նամակը կը խը-տէ, կը ծմռթկէ. կը նետէ ու կը շարունակէ միեւնոյն կատաղութիւնով սնդուկին մէջ բնդրտուքներ ընել):

Լուս. (Աս միեւնոյն ատեն մայրը աղջկան մարմինն վրայ իր կսկծափքներուն մէջ): Վախ, ձագորուկս, ես մեռնէի, քու տեղդ ես մեռնէի, պէմուրադ մեռար, անէճէլ մեռար: Նազլու, Նազլու, Նազերդ սիրեմ, աղջիկս, ձագերդ սիրեմ. աղուոր պոյրդ, աղուոր աչքունքդ սիրեմ: Զագ չեղած փիճիկիդ մէջ խորդուար, եաւրոճ. արեւ չի տեսած կոկոնիդ մէջ չորցար: Ախ, սիրտս անցաւ, ակուսա կը կղպուի հիմայ: Աղբօրն ու նշանօրն պատկերներն ուզեց, որ վերջին պահուն աչքին բռնէ: Ան ի՞նչ նայուածք, ան ի՞նչ կարօտ, ան ի՞նչ հեկուտութիւն: Ի՞նչ խորհեցար արդեօք, ի՞նչ անցուցիր մտքէդ, հոգիս, երբ արցունքներուդ մէջէն անտնց կը հայէիր: Լոկի իրենց հետ, իրենց դիմացը, ու դուն չի տեսար անգամ թէ՛ անոնք քեզի պատասխանելու համար շրթունք շարժէին: Պատկերները՝ թոյլ, դողդղացող մատուրներով բռնած, մէկիկ-մէկիկ վար ընկան ձեռքէդ, ալ չի կրցար հայիլ, ու տեսայ թէ՛ արցունքներդ արնով խառնուած՝ կարկտհատի պէս կը թափէին երեսներէդ վար: Աղուոր Նազլուս, անուշիկս: (Վարդուկ ու Պօղոս իրենց կնիկներուն հետ ներս կը մտնեն ու տրտում սոսկանքներու մէջ ականատես կ'ըլլան մորմօրի տեսարանի մը, որ մէկ կողմէն մայրը աղջկան վրայ ընկած՝ անոր ձեռքերը, երեսները ու հանդիպած տեղը համբոյրներով կ'ողողէ ու կու լայ մեծ ծայնով մը—միւս կողմէն ալ Բաղդիկ միեւնոյն տոնով իր պահանջները կ'ընէ կնկանէն):

Բաղդ. (Մնողկին վերջին ծրարը քակտելով մէկ կողմ նետելէ յետոյ) Ո՛ւր են, վերջապէս դու պահուած, ի՞նչ եղան բաները, ոսկի, արծաթ, ազամանդ, թանկագին երեղէններու ամբողջութիւն մը, որուն մէկ մասը հնչուն դրամ, կեանքիս, պատուիս վերջին փրկագինը, ի՞նչ եղաւ, ո՞վ գողցաւ, Լուսիկ, Հոս բան չիկայ ահա (ոտորով միշտ հարուածներ սնողկին), ըսէ, ի՞նչ ըրիր:

Լուս. Ախ, ախ, ախ, ախ, աման, աման, աման, ես ալ, ես ալ... ալ թող ինծի հարամ ըլլի աս արեւը, աս աշխարհքը (վայա՛ք անընդհատ, սիրտը կը ծեծէ, մաղերը կը փետտէ):

Բաղդ. Ախր, ամանը ականջս չեն մտներ, անդուկին մէջ պահուածները: Հիմայ կը հասկնամ թէ՛ ինչու կը փախփախէր, ինչու չէր տար բալլին:

Պօղ. Բաղդիկ, Բաղդիկ, մեռելին խնայէ:

Բաղդ. Ձէ, դրացի, չէ, մեռած չէ ան, անոնք՝ մայր, աղջիկ ամեն օր ալ այնպէս սուտ-մեռ, սուտ-սատկիլ կ'ընեն: Մեռեր է, բայց եթէ մեռեր է, իրաւ է, ինծի ի՞նչ, իմ ինչս էր ան. կ'աղաչեմ, մի խօսեցնէք, զիս, իմ ցաւերուս, իմ անխոստովանելի, անդարմանելի ցաւերուս ձգեցէք: Ձգեցէք, ձգեցէք: Հողը միայն կը պարտըկէ աս տէրտը, քարին տակ պիտի լռեմ:

Վարդ. Եթէ չէ փախուցեր աս մարդը, ես թող շուն դառնամ, Պօղոս:

Բաղդ. Մեռեր է...

Վարդ. Ձեռն հաւտար, մարդ: Բոլոր անցիր ու հասկնալ փորձէ: Լերան գաղանն անգամ իր սատկած ձաղը հոտուրտալու սիրտը կ'ընէ: Ըսէ, եթէ խնթ մըն ես, ես լաւ կապել գիտեմ, աս ալ թող երկուք ըլլար: Ուժէս ալ տեղեկութիւն ունիս ա:

Բաղդ. Մեռեր է... Բաղդիկն հապա—սող մնաց, սող—ի՞նչպէս: Թող ըսէր ձեզի, թող խոստովանէր թէ՛ ինչ եղան մնդուկին իրեղէնները: Դաշտին հարստութիւնը տղաս փչացուց, տունինը ան աղջիկը հալեց, մնդուկինը սփ:

Դոհար, Վարդուկ. (Անդիէն լսելի ձայնով մը) Մեղան, Տէր, մեղան, Տէր:

Դոհար. Աս գէշ մարդուն պէս չիկայ, չիկայ, Հեղին, դուն չես գիտեր: Մըյեմ... աշխարհքը ասանկ բան ալ կայ:

Լուս. Ըսէք ատ մարդուն թէ՛ մնդուկին եղածները նորէն իրեն համար, իր պատիւին համար խարճուեր է: Փեսան աղջիկը չէր առներ, մայրիկ, շան տղին բերանը անուշցնելու համար ելայ, իմ խելքովս բան մը ընեմ ըսի, խէլէթ տուի, հէտիյէ տուի որ խաղքութիւն մը փակուի: Կնկայ խելք. ինչ գիտնամ: Ես իմ ըրածիս չիհաւնեցայ ամմա, ալ անգամ մը ատչափ մեղք, ատչափ յանցանք գործած գտնուեցաւ: Ելաւ ձեռքէս, ու հիմայ ձեռքս ալ, գիրկս ալ ի՞նչ մնաց որ, ցաւուս ի՞նչ մէկը ասկէ (մեռելը ցոյց տալով) պզտիկ, ի՞նչ տարուելիք տէրտ ու խշխշ: Ըսէք, ըսէք ատ մարդուն, եթէ ատոր համար զիս սպաննէր պիտի, թող աւրինս իրեն հալալ ըլլի, հերիք որ մէկ ատեն, մէկ մահով դաւկիս հետ մէկտեղ նոյն գերեզմանը պիտի դրուիմ: Փեսին խէլէթ տուի:

Բաղդ. Կը լսէք հիմայ, դրացներ, լսեցի՞ք նըվոր բացատրութիւնը: Պատիւս Շահէնի մը ծախելէ հաքը հարստութիւնս ալ, վերջին տասնոցս ալ անհր... ու հիմա դժուր էք պահանջողը որ Բաղդիկ մոռնայ, չի լայ ինքզինք ու սատկած քածին վրայ արցունէ *): Ան՝ չէ իմա, ինծի չի վերաբերի:

Պօղոս, Վարդ. Ամօթ, ամօթ (երկուքն ալ կը թրնեն երեսը) Թն, Թն:

Բաղդ. Աշխարհքը շատ բան լսեր է, աս մէկն ալ անա ինծի վիճակ ձգեցին որ ես խոստովանիմ: Թքացէք, ապտակեցէք ալ, բայց՝ այնպէս է: (Լուսիկ աղջկան վրայ ընկած՝ նուաղուն, քովի

*) Արցունի—արտասուել:

կնիկները անոր երեսին ջուր կը սրսկեն, քթին ալ բան մը կը ծխեն, որ սթափի, արթննայ, բայց)...

Վարդ. Բայց դուռն ալ կը տեսնես թէ՛ հիմայ այն մէկն ալ կը լմննայ, խեղճ մայրն ալ:

Պօղոս. Գնա, Վարդահի, գնա, շուտ ըրէ, ժամկոչը, տէր-տէրը... մենք չենք կրնար, ու կը վախցուի որ հիմայ ուրիշ նոր դէպքի մը վկայ հրաւիրէին մեզ:

Վարդ. Բռնենք, դուրս հանենք մէյ մը—վերջը...

Բաղդ. Դժուր... զիս մի տունէս դուրս ալ պիտի քշէք և ուր:

Վարդ. Դժուրքին ճիշտ մէջտեղը, քեզի համար անկէ աւելի տեղ չեմ ճանչնար: (Բաղդի կը բռնուի աս երկուքէն, բռնի դուրս կը քաշքշուի. մոռնչներ, հայհոյութիւններ եւայլն: Ճիշտ աս պահուն կը լսուի զանգակի ձայն մը, որ աս մահը կը զուժէ):

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

(Յուդարկաւորներու անշուք անցք մը—Նազլուին մարմինը պատանքուած՝ առանց սնդուկի, գերեզման կը փոխադրեն—ցուիքներուն վրայ ու փողոցին երկու կողմի պատուհաններէն բաղմունքի մը, շատ աւելի կնիկներ):

—Վհւշ, վհւշ, վհւշ, վհւշ...

—Մէրն ըլ հետը, մէրն ըլ, մէրն ըլ:

—Օղհւլ, օղհւլ, օղհւլ:

—Խեղճ աղջիկը պէմուրադ գնաց...

—Մի հայիք, աղջիկ, մի հայիք, մարդուս սիրտը...

—Էնոր սըֆթայ պապուն շըլլին տակը մնար որ:

—Պապուն—չէ՞ նը մօրը:

—Երկուքին ըլ, ի՞նչ մեղքս ծածկեմ:

—Պապը խենթցեր է, կ'ըսեն:

—Տես, մըյեան, տես, տես, մեղան, Տէր, մեղան, Տէր, նըլ ըլ նշանածն է ելեր Ամէլըգան կ'երթայ, մէրն ըլ հետն է, կը տեսնա՞ք, իրարու ռանտ ըլ տի գային, մըյեան, կու լայ ըլ-գիտես թէ: (Փառէն ու մայրը ծանրու ըզգեստներ հաղած՝ անանկ կը պատահի որ ատ օրը ելեր, իրենք ալ Ամերիկա կ'երթան: Փառէն կու լայ կարծես դադարին ճի տես, բայց ցուիքներէն իր վրայ նետուած քակորի ու քարի Վտորտանքներէն ազատելու համար կը փոխէ ծանրան, ուրիշ կողմ մը կ'անցնի արագ քայլերով մը):

—Ճուռըտ կտորտէր, ը՞ն, շան փիճ, հէրիֆին տունն աւ-բեցիր, աջխնին արընտէրն եղար, ելար հիմայ ըլ կը հերտը-կիս:

- Վայ, շան ձագ, վայ, «զալըմ տղայ»:
 —Տուշմիս ըլ չի ցուցնէ էտ կրակը:
 —Հիմայ վիվ լաս, կնտէք:
 —Շիտակն ըսեմ նէ, ես աղջիկը կը մեղքնամ: Էնոր մօրը
 միսը քէլիէրթիով քաշես, քէլիէրթիով...

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

(Բաղդիկ յիմադուծիւնը ծայր աստիճան հասուցած՝ ինքզինք կը կախէ վերջապէս իր տանը ձեղունէն: Վարդուկ հանդիպաբար անոր տունը այցելելու առիթով, սոսկալի անակնկալի մը դէմը կը գտնուի):

Վարդ. (Աջ ձեռքը դէպի ան կախուողին երեսին վերցնելով):
 Մինչև հող կընայիր մագլցել ու կենալ արդէն, ո՞վ անօրինակ
 վատութիւն, ատկէ անդին, վերը՝ գիտէիր թէ՛ քու տեղդ չը-
 պիտի ըլլար ապահովապէս: Վերը՝ արեւին ու աստղերուն
 բարձրութիւնը, ու դեռ անկէ ալ վեր, շուշան անմե-
 ղութեան ու պսակուած արդարներուն հայրենիքը, քեզի
 հիւրընկալ ապաստանարանը չպիտի ըլլար: Գիտէիր: Դուն հող
 ատ դերբուկ դիրքին վրայ նպատակով մը կեցար ու կապեցիր
 ինքզինքդ որ ոտքիդ տակ բացուած անդունդին խորը խփուելէ
 առաջ քու արարքներդ մոռցող՝ մօտէն դէմքեր մը նշմարես,
 բայց՝ չէ՛... աշխարհք ներէ քեզի, ես չեմ ներեր. Աստուած
 ներէ, քեզի աղջիկդ չպիտի ներէր:

ԹԼԿԱՏ